

ВОВЧЕ ЛИКО СОФІЇ

Daphne sophia Kalen.

Родина Тимелеєві — Thymelaeaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Вузькоендемичний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Приурочений до басейну р. Сіверський Донець (пд. відроги Середньоруської височини). Виділяється чотири р-ни локалізації виду: Белгородсько-Шебекінський, Валуйсько-Волоконівський, Ровеньківський та Новооскольський в межах Белгородської, Воронежської, Харківської областей. В Україні відомо 4 локалітеи виду: три у Вовчанському р-ні і один у Двурічанському (Харківська обл.). Адм. регіон: Хр.

Чисельність та структура популяцій
Ценопопуляції мають переважно скупчений тип розподілу рослин у ценозах. У межах кл. *Rhamno-Prunetea* ценопопуляції мали рівноважний характер, в межах кл. *Heliantho-Thymetea* — депресивний. У популяції поблизу с. Охрімівка за даними обліку чисельність особин в різні роки коливається від 40 до 200 пагонів, за останніми даними (2006 р.) — 175 рослин. Біля с. Мала Вовча чисельність виду станом на 2004 р. складала 770 пагонів, біля с. Жовтнєве Друге станом на 2007 р. 600 пагонів, а біля с. Колодязне — близько 1500.

Причини зміни чисельності
Із усіх 21 відомих місцезнаходжень 8, і в тому числі одне з території України, не збереглися до нашого часу. Причиною є суцільні й вибіркові рубки та лісонасадження на схилах, видобування крейди, збирання рослин на букети;

особливості біології виду (плоди опадають нестиглими).

Умови місцезростання
Екотонні угруповання чагарникового характеру (кл. *Rhamno-Prunetea*) між лісовою (кл. *Querc-Fagetea*, *Erico-Pinetea*) та степовою (кл. *Festuco-Brometea*) рослинністю і угрупованнями на крейдяних відслоненнях (кл. *Heliantho-Thymetea*) на схилах балок. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Нанофанерофіт. Кущ 30–175 см заввишки. Пагони розгалужені. Кора темно-сіра, на молодих гілках бура. Листки оберненояцеподібні, сірувато-зелені, зісподу білувато-опушені. Квітки білі, 11–14 мм завдовжки, зібрані

пучками на верхівках гілок. Плід яскраво-червона кістянка, опадає недостиглим. Цвіте в травні-липні. Розмножується вегетативно кореневими пагонами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняють у Вовчанському ландшафтному заказнику. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено заготівлю рослин, порушення умов місцезростання (рубки, терасування схилів та лісопосадки).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України, ботанічних садах Київського та Харківського університетів.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське, протиерозійне.

Основні джерела інформації

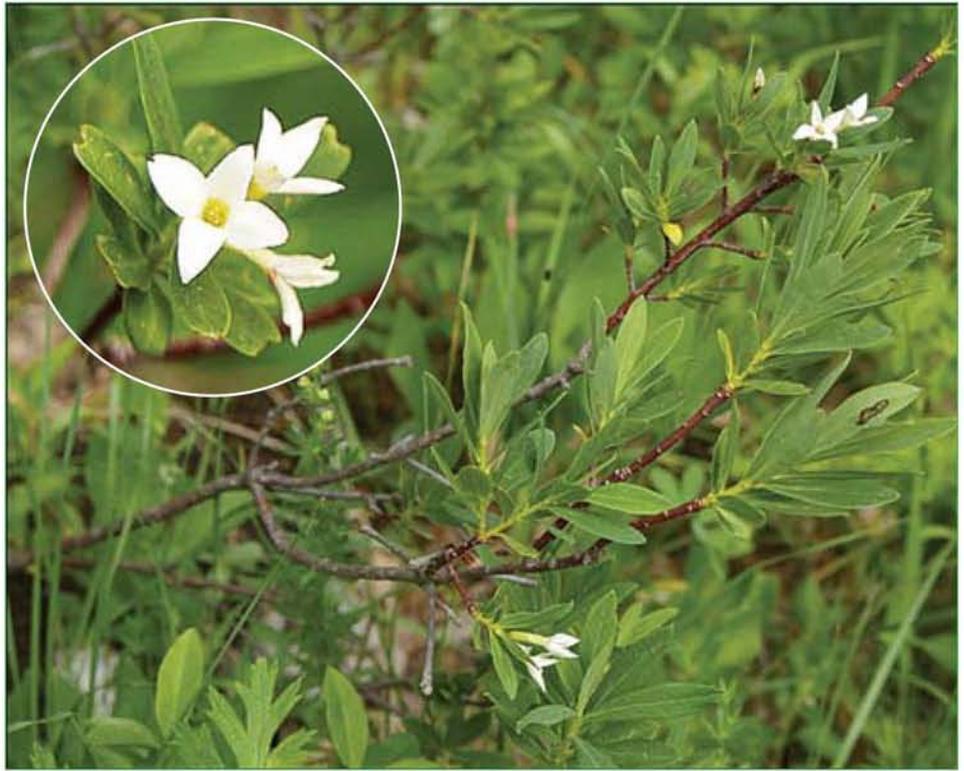
Банік, Тверетінова, Волкова, та ін., 2007; Мельник, 1995; Мильков, Бережної, 1990; Расевич, 2008; Смолко, 1967; Талиев, 1912; Kaleniczenko, 1949; Melnik, 1996.

Автори: В.І. Мельник, В.В. Расевич
Фото: В.В. Расевич

ВОВЧЕ ЛИКО КРИМСЬКЕ

Daphne taurica Kotov

Родина Тимелеєві — Thymelaeaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Надзвичайно рідкісний ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Відомо два локалітети (Перевальне лісництво у верхів'ях р. Великої Бурульчі на висоті 930 м н. р. м. в ур. Яман-Таш, скелі Макроусова Сімферопольського р-ну) у складі трьох ценозів площею 17, 42 і 2 м². Чисельність популяції складає 157, 75 і 24 особини відповідно. Віталітетний стан рівноважний, віковий спектр злегка лівосторонній. Щільність рослин 9,2, 17 та 7 пагонів на 1 м², відповідно.

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда виду, відсутність відповідних екологічних умов, постійно діючий антропогенний фактор.

Умови місцезростання
Зростають на дерново-буроземних ґрунтах, які сформувалися на юрських вапняках, мають слабколужну реакцію (рН ≈ 7,5). Трапляється у маргінальних умовах, у рідколісся зімкнутістю (0,2) за участю узлісних, лучно-степових і петрофітних елементів, що відносяться до асоціації *Laserpitio-hispidi-Quercetum petraeae*, порядку *Quercus-Carpiniifolia betuli*, а також чагарникових угруповань кл. *Rhamno-Prunetea*. Ксеромезофіт, карбонатofil.

Загальна біоморфологічна характеристика
Нанофанерофіт. Листопадний кущ 40–80 (інколи до 120) см заввишки. Кора темно-бура. Листки шкірясті, переважно видовжено-оберненояцеподібні, 4–5 см завдовжки.

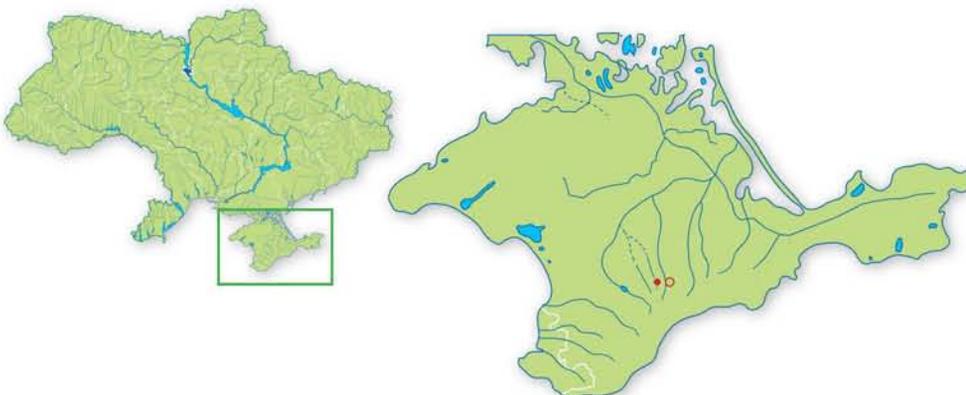
Квітки жовтувато-бліді або кремові 1–3 мм завдовжки. Плід — темно-червона кістянка. Цвіте в травні–липні. Розмножується вегетативно та насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Європейського червоного списку. Необхідно закрити туристичні маршрути, які проходять поруч з локалітетом. Заборонено руйнування місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Культивується в Ботанічному саду ім. О.В. Фомина Київського національного університету ім. Т. Шевченка.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Дідух, 1996; Каплуновський, 1967; Котов, 1970; Определитель высших растений Украины, 1999; ЧКУ, 1996.

Автори: Я.П. Дідух, В.В. Расевич
Фото: В.В. Савчук

ЛИПА ПУХНАСТОСТОВПЧИКОВА

Tilia dasystyla Steven

Родина Липові — Tiliaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Зрідка у Гірському Криму та Зх. Закавказзі. Головне пасмо Кримських гір. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинці або невеликими групами.

Причини зміни чисельності
Невідомі.

Умови місцезростання

Зростає у лісових ценозах переважно середнього та верхнього гірських поясів (кл. *Quercus-Fageteta*, порядки *Dentario-Fagetalia* та *Quercus-Carpinetalia betuli*), іноді на скелях, разом з липою кавказькою. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Фанерофіт. Дерево до 20 м заввишки. Листки 8–12 см завдовжки та 5–8 см завширшки, асиметрично-широкояйцеподібні, пилчасті, розсіяно опушені, жилки зісподу рельєфні, з густим опушенням; третинні жилки паралельні. Квітки у суцвіттях по 3–7, з опушеним стовпчиком. Плід шерстисто опушений 5-ребристий

горішок. Цвіте у червні, плодоносить у серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняють в Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому та Карадазькому ПЗ, а також в заказнику загальнодержавного значення «Кубалач» (Білогірський р-н) та пам'ятці природи місцевого значення «Гора Кагель» (окол. м. Алушти). Заборонено рубки виду, пошкодження дерев.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

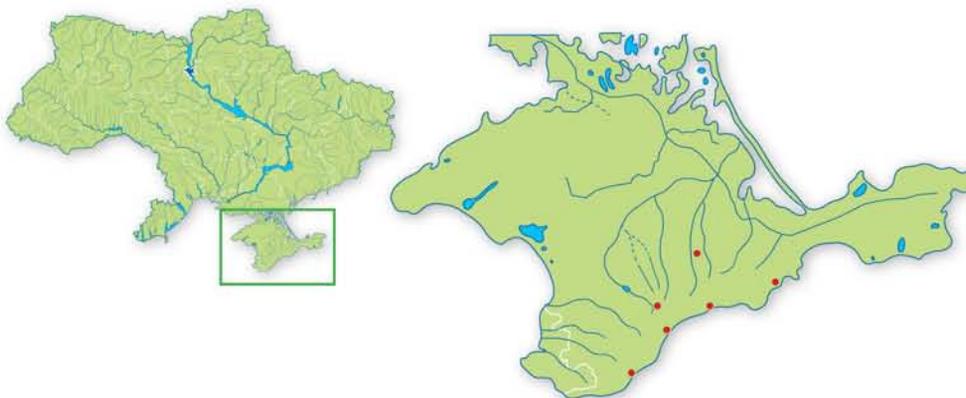
Зрідка вирощують у ботанічних садах та парках.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, медоносне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вульф, 1953; Дендрофлора України. Дикорослі й культивовані дерева і кущі. Покритонасінні, 2002; ЧКУ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, А.В. Єна
Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

ВОДЯНИЙ ГОРІХ ПЛАВАЮЧИЙ

Trapa natans L. s.l. (incl. *T. borysthena* V.Vassil.,
T. danubialis Dobroc., *T. flerovii* Dobroc.,
T. hungarica Opiz, *T. macrorhiza* Dobroc.,
T. maeotica Woronow, *T. pseudocolchica* V.Vassil.,
T. rossica V.Vassil., *T. ucrainica* V.Vassil.)

Родина Водяногоріхові — Trapaceae
(Onagraceae s.l.)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом, представлений численними локальними ра-
сами, яким інколи надається статус видів.

Ареал виду та його поширення в Україні

Водойми Середньої, Сх. та Атлантичної Єв-
ропи, Середземномор'я, Кавказу, Пд. Сибіру,
Далекого Сходу, Малої Азії, за межами при-
родного ареалу — як занесений у багатьох
регіонах світу. В Україні — у водоймах до-
лин рр. Дніпра, Прип'яті, Тетерева, Десни,
Сіверського Дінця, Пд. Бугу, Дністра, Дунаю,
Ужа, Латориці, Боржави, Шацьких озер. Адм.
регіони: Вл, Жт, Кв, Чн, См, Ль, Зк, Хм, Вн, Чк,
Кд, Дн, Пл, Хр, Лг, Од, Мк, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється спорадично. В окремих водоймах
утворює багаточисленні популяції площею до
кількох гектарів, щільністю 1,5–2,5 тис. особин
на 100 м². Середня продуктивність горіхів однієї
розетки 10–20 шт. Із багатьох водойм уже зник.

Причини зміни чисельності

Меліорація, евтрофікація та зміна хімічних
показників внаслідок впливу антропогенних
факторів, засолення водойм у гирлових ділян-
ках рр. Дніпра, Дунаю, Дністра.

Умови місцезростання

Малопроточні водойми, заплавні озера і ста-
риці, затоки річок, що добре прогріваються, на
глибині до 50–100 см, на ділянках з коливанням
рівня води протягом вегетації, з мулистими,
мулисто-піщаними та мулисто-торф'янистими
донними відкладами. Асоціація *Trapetum*
natantis (кл. *Potametea*). Гідрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гелофіт. Однорічна водна рослина з гнучким сте-
блом 50–150 см завдовжки (інколи до 500 см),
плаваючі листки утворюють розетку діаметром
до 20 см. Різна довжина здутих, заповнених
аеренхімою черешків, забезпечує мозаїчне
розміщення ромбічних листових пластинок.
Квітки поодинокі, надводні, з чотирма білими

пелюстками, верхні долі чашечки залишаються
при плодах, дерев'яніють та перетворюються в
шипи. Плід кістяноподібний, однак м'ясистий
екзокарп швидко руйнується у воді, після чого
плід набуває вигляду чотирирогого (дворого-
го) горіху. Цвіте у травні–червні, плодоносить у
липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Дунайському БЗ, Шацькому НПП
та інших заповідних територіях. Заборонено
руйнування місць зростання, заготівля горіхів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вид культивують в різних ботанічних садах.

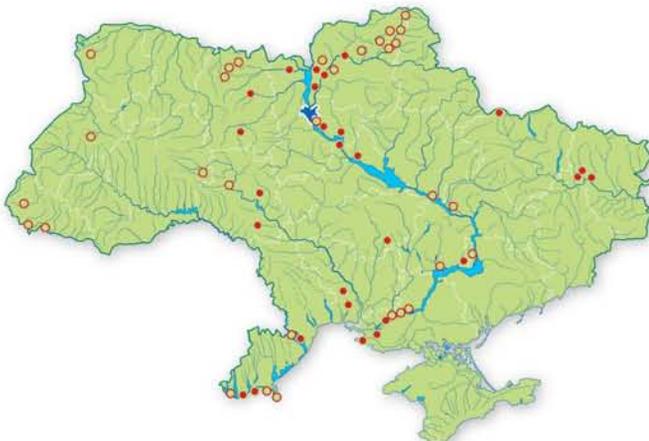
Господарське та комерційне значення

Декоративне, харчове, кормове, лікарське,
водоохоронне.

Основні джерела інформації

Доброчаєва, М'якушко, Сябрай, 1986; Дубина,
1982; Дубина, Семеніхіна, 1978; Зеленая книга
Украинской ССР, 1987; Комендар, Фодор, 1980;
Макрофиты — индикаторы изменений природ-
ной среды, 1993; ЧКУ, 1996; Чорна, 2002.

Автори: Д.В. Дубина, Г.А. Чорна
Фото: О.В. Лукаш, Т.С. Вініченко (вставка)

ОСТИЖНИК ВАЛЕРІАНОПОДІБНИЙ (ЦЕНТРАНТУС ВАЛЕРІАНОПОДІБНИЙ)

Centranthus calcitrapa (L.) Dufur.

Родина Валеріанові — Valerianaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Поширений у Пд. Європі, на о-ві Мадейра, у Малій Азії. В Україні єдине місцезнаходження на Пд. березі Криму в окол. смт. Сімеїз (г. Кішка, Ай-Панда, ск. Діва). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Єдина популяція займає загальну площу майже 10 га і поділена на декілька локалітетів. Чисельність нестабільна, в окремих локалітетах коливається від поодиноких особин до 1000 і більше, досить варіює у залежності від гідротермічних умов року.

Причини зміни чисельності
Знищення місцезростань внаслідок рекреаційного навантаження та господарського освоєння територій, стенопотність виду.

Умови місцезростання
Зростає переважно на термофільних вапнякових щербенистих осипах (союз *Geranio*

purpurei-Iberidion tauricae кл. *Thlaspietea rotundifolii*), також заходить на стрімкі приморські скелі, на дрібноземі серед розсіпів каміння на відкритих схилах і у ялівцево-сунічникові рідколісся. Облігатний кальцефіл, мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Терофіт. Однорічна трав'яна рослина 10–30 см заввишки. Стебло пряме, голе, з порожнистими меживузлями. Нижні листки цілісні, верхні — ліроподібно-перистороздільні. Квітки близько 2,5 мм завдовжки, рожеві, дрібні, з короткою шпоркою, зібрані у верхівковий щиток. Цвіте у квітні–травні. Плодоносить у травні–липні. Розмножується насінням, яке переноситься вітром.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на території комплексної пам'ятки природи загальнодержавного значення «Гора Кішка». Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено забудову території, створення рекреаційних пунктів та збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

Господарське та комерційне значення
Декоративний.

Основні джерела інформації

Вульф, 1969; Определитель высших растений Крыма, 1972; ЧКУ, 1996.

Автор: Л.Е. Рифф

Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

